

<https://doi.org/10.5559/di.26.4.08>

**Hans-Georg Ziebertz,
Gordan Črpić (Ur.)
RELIGION AND
HUMAN RIGHTS
An international
perspective**

Springer, Heidelberg, 2015., 206 str.

Urednički dvojac knjige u naslovu čine izv. prof. dr. sc. Gordan Črpić s Hrvatskoga katoličkog sveučilišta i prof. dr. sc. Hans-Georg Ziebertz s Julius-Maximilians Sveučilišta u Würzburgu u Njemačkoj, a autorski je interdisciplinarni tim istraživača iz cijele Europe i šire. Iz predgovora se može doznati da se začetci ove knjige nalaze u znanstvenoj konferenciji održanoj 2012. u Würzburgu u Njemačkoj, koja je ujedno označila početak međunarodnoga projekta "Religion and Human Rights". Dominantne teme s te konferencije, poput: koju poziciju zauzimaju crkve / religije naspram ljudskih prava općenito i prema specifičnim pravima, kako se o njima raspravlja i koja su ugrožena, kakvi su odnosi između religija i država s obzirom na ljudska prava te koja su ljudska prava osobito važna mladima, čine temeljnu strukturu knjige. Osim toga, budući da je začetak istraživačkoga projekta o mladima, religioznosti i ljudskim pravima, iznesen je dio prikupljenih podataka (do objave knjige) i predstavlja uvodno "skiciranje" predmeta. U tom se kontekstu kroz 16 poglavlja knjige daje pojedinačni osvrt na problematiku ljudskih prava u 16 država.

Prvo poglavlje, *Kršćanstvo, islam i ljudska prava u Bugarskoj* autorskoga trojca Si-

meon Evstatiev, Plamen Makariev i Daniela Kalkandjieva sastoji se od nekoliko dijelova – empirijskoga pregleda pripadnika religijskih skupina u Bugarskoj, povijesnoga nasljeđa u smislu međureligijskih (kršćansko-muslimanskih odnosa), za čim slijedi pogled religija na ljudska prava, prije svega Bugarske pravoslavne crkve (BPC). Autori tvrde da se odnos BPC prema ljudskim pravima ogleda u sferi obrazovanja i obitelji, kroz borbu za obvezan vjeronauk u javnim školama i protiv istospolnih brakova, dopuštenja pobačaja i povećanja prava djece. U dijelu o muslimanskoj zajednici u Bugarskoj ističe se njezina heterogenost i raznolikost praksi u raznim dijelovima zemlje te pasivnost u pogledu javnih pitanja i orijentacija na moralna pitanja i prakse njezinih pripadnika. U dijelu o općem stanju ljudskih prava u Bugarskoj istaknuto je poštivanje univerzalnih ljudskih prava i problematičnost poštivanja prava religijskih manjina. Dio o tenzijama između religija i države oko ljudskih prava prepoznaje kao glavne aktere islamsku manjinu, nove religijske pokrete, nacionalistički orijentirane političke stranke i pokrete te BPC. U završnom dijelu rada autori se osvrću na prava relevantna mladima i pitanjima vezanima uz radna i životna iskustva adolescenata, kojima su najvažnije teme one o slobodi misli, savjesti i religije, pitanja istospolnih brakova i pitanja diskriminacije.

Drugo poglavlje, *Religija i ljudska prava u Hrvatskoj* autora Željka Tanjića i Gordana Črpića, sastoji se od tri temeljna dijela. Uvodni dio u kojem se identificiraju sociološka manjina i statistička većina te se *vice versa* postavlja pitanje kako pristupiti pitanju ljudskih prava u tom slučaju. U drugom se dijelu daje prikaz povjerenja u institucije u Hrvatskoj, a u trećem dijelu, aspekti totalitarnoga nasljeđa, posebno se apostrofira nepodobnost totalitarnih sustava za razvoj kulture povjerenja u društvu. Dio o hrvatskoj državi i društvu temelji se na tezi o partijskom modelu upravljanja javnom administracijom, s ciljem kontrole građana i služenja partiji samoj, te očuvanosti modusa operandi re-

produkcije podobnih i u posttotalitarnom razdoblju. Zaključna su razmatranja o perzistenciji katoličke sociološke manjine u Jugoslaviji i danas zbog nepromijenjene strukture moći u demokratskoj Hrvatskoj, stoga se umjesto lustracije priziva potreba delustracije u dugoročnom smislu.

U radu Regisa Dericqueborgea, *Religija i ljudska prava u Francuskoj*, u uvodnom se dijelu prikazuje kronologija i kontekst nastanka ljudskih prava u Francuskoj potkraj 18. stoljeća, zatim u dijelu teksta o oblicima ljudskih prava tijekom "Ancien Regimea" i religijama autor se osvrće na 400 godina prije francuske revolucije tijekom kojih su postojala od kralja jamčena prava kao prethodnice ljudskih prava (zaštita od visokih poreza, privatne imovine ili prava na ljudsko dostojanstvo). Slijedi dio rimo-katolicizam protiv protestantizma sa sažetom povijesti odnosa navedenih skupina u Francuskoj (od 16. do 20. st.) uz prikaz niza edikata usmjerenih na poboljšanje socijalnoga položaja protestanata. Judaizam kao tema implicira ambivalentnu narav odnosa katolika prema židovima u srednjem vijeku i antisemitizam Petainove vlade, ali i potajno pomaganje židovima. U dijelu o francuskim protestantima i zahtjevom za ljudskim pravima opisuje se borba protestanata za pravo na vjerovanje i savjest, koje je naposljetku utkano u Deklaraciju o ljudskim pravima. Religija i ljudska prava nakon Drugoga svjetskog rata dio je u kojem se predstavlja odnos Crkve i crkvenog učenja naspram ljudskih prava, tj. prihvaćanje ideje univerzalnih ljudskih prava legitimiranih od Boga danom univerzalnošću. Dio o religijama i ljudskim pravima treće generacije donosi autorovu tvrdnju da Katolička crkva i manjinske religijske skupine prihvaćaju ljudska prava treće generacije u raznim

aspektima. Manjinske religijske skupine i ljudska prava čine potpoglavlje o istaknutosti navedenih skupina u borbi za religijske slobode uz njihovu diskriminaciju te kazneni progon. Pretposljednji odjeljak o francuskim muslimanima i ljudskim pravima ilustrira prijepore oko shvaćanja ljudskih prava na primjeru vela, burke, marame za glavu u muslimanki. Zaključno se napominje da se Francuska teško nosi s religijskim diverzitetom i jamčenjem religijskih prava manjinskim religijskim skupinama.

Rad Sophie Zviadadze, *Gruzijska pravoslavna crkva i ljudska prava: Izazovi gruzijskom društvu*, ima tri osnovna dijela. U uvodu je osvrtno na "religijsku renesansu" u Gruziji, koja traje još od pada Berlinskoga zida, konstatira se visok stupanj povjerenja u Gruzijsku pravoslavnu crkvu (GPC). Gruzijsko društvo u tranziciji s potpoglavljima politička transformacija u postkomunističkom periodu osvrtno je na demokratizaciju i uspostavljanje stabilnih državnih institucija, a zakonski okvir odnosa Crkve i države ocrtava pravna uporišta i problematiku odnosa Crkve i države te statusa ostalih religijskih skupina. Poglavlje o religijskoj transformaciji otkriva postkomunističko jačanje Crkve, povjerenja u nju i njezine izrazite popularnosti. Slijedi izlaganje veze između demokratizacije i ljudskih prava. Religijska sloboda – izazov Crkvi i državi – donosi opis nekih problema iz prakse i reakcije relevantnih aktera. Poglavlje "Mladi i religija" otkriva jakost veze između nacionalnog identiteta i GPC, pripadnost kojoj je mladima važnija nego biti Gruzijcem. Zaključak daje sažetak i postavlja pitanja o budućim procesima u gruzijskom društvu.

Ljudska prava i religija u Njemačkoj autora Hans-Georga Ziebertza i Alexandra Unsera započinje ljudskim pravima propitkivanjem u Njemačkoj. Kroz potpoglavlje posebno se dotiču prava na azil te rasizam i diskriminaciju. Poglavlje "Religijska sloboda" izlaže ideju o nenjegovanju nacionalne ideologije od 1949., a 30 godina prije toga o potrebi postojanja auto-

nomne, samoorganizirane javne sfere, Crkva je u tom kontekstu "javno tijelo" (tj. javna ustanova). Kroz dva potpoglavlja: "Sloboda od religije" i "Sloboda religije" tematiziraju se neki praktični problemi, poput raspela u školama i nošenja pokrivala za glavu u muslimanskih učitelja. Slijedi prikaz brojnosti stanovnika Njemačke po religijskoj, konfesionalnoj pripadnosti te polazištu migracije. U dijelu o religijskim zajednicama i ljudskim pravima u Njemačkoj izlaže se zakonski status religija u njemačkom ustavu i slučajevi diskriminacije zbog etničke i religijske pripadnosti. Poglavlje o utjecaju religioznosti na stavove o ljudskim pravima među mladima ispunjeno je podacima iz istraživanja provedenog 2007. godine o razlikama između mladih kršćana i muslimana oko ljudskih prava. Zaključno se izlaže perspektiva o trenutačnom i budućem stanju odnosa religijskih zajednica prema ljudskim pravima u njemačkom društvu.

Nikos Maghioros i Christos N. Tsiaronis u radu *Trenutačne debate o religiji i ljudskim pravima u Grčkoj* u uvodu se pozivaju na razmatranje pitanja o zaštiti ljudskih prava u ekonomskoj krizi. Poglavlje o prevladavajućoj religiji, državi i ljudskim pravima naznačuje okvir debate o ljudskim pravima između države i Crkve, a u sljedećem nazvanom "Religije, država i ljudska prava" raspravljaju se glavne teme debate kroz potpoglavlja koja slijede – pravne osobe, prozelitizam, mjesta štovanja, civilni pogreb – kremiranje. Posljednje poglavlje o mladima i ljudskim pravima skreće pozornost na teške gospodarske uvjete u Grčkoj, kojima su opterećeni i mladi kao nezaobilaznom temom kada je riječ o ljudskim pravima.

Katolička crkva, mladi i ljudska prava u Italiji rad je Francesca Zaccarije. U nje-

mu se razmatraju pitanja službene pozicije Katoličke crkve u Italiji oko prava imigranata, radnih prava, reproduktivnih prava i prva LGBT osoba te pogled mladih na prava. Izlažu se i razlike u pravima prema prvenstvu ljudskih prava navedenih aktera, odnosno koja su u fokusu Crkvi, a koja mladima.

Svetlana Suveica i Vitalie Spranceana pod naslovom *Perspektive o ljudskim pravima i religiji u Moldaviji* izlažu problematiku ljudskih prava u sjecištu djelokruga države i Pravoslavne crkve koje ne ostavljaju puno prostora manjinskim religijskim zajednicama i novim religijskim pokretima. Posebno se naglašava moć Pravoslavne crkve, što potkrjepljuju primjerima niza manje ili više uspješnih pokušaja modifikacije školskih kurikulumata.

Pal Ketil Botvar u svojim *Refleksijama o ljudskim pravima i religiji u Norveškoj* analizira stanje religijskih prava u sekulariziranom, norveškom, društvu. Elaborira specifičnosti (nacionalne) Evangeličko-luteranske crkve i njezin odnos s državom. Nakon toga osvrće se na neka ljudska prava o kojima se trenutačno raspravlja, u raspravi potaknutoj prije svega oko pitanja odnosa s islamskom zajednicom. Razmatraju se i pitanja ljudskih prava bitnih za mlade u kontekstu njihova obrazovnog procesa, tj. načina na koji uče o religijama. Zaključuje riječima o porastu potpore javnoj prisutnosti religija u norveškom društvu, napose kada brane ljudska prava.

Ljudska prava i religija u Palestini rad je Raymonda J. Webba. U njemu se tematizira kompleksna veza između Palestine i Izraela te navode relevantni čimbenici i akteri kada je riječ o ljudskim pravima (religijske grupe, politički akteri i zakonske odredbe). Posebno se izlažu stavovi o ljudskim pravima, njihovo kršenje i stavovi mladih o njima. Među pravima osobito važnima mladima izdvajaju se prava na okupljanje i demonstracije, na udruživanje, te ona koja se tiču zaštite od pretresa i mogućnosti transparentnoga i poštenoga sudskog procesa.

Katarzyna Zielinska u *Rimokatoličkoj crkvi i ljudskim pravima u Poljskoj* piše op-

ćenito o ljudskim pravima u Poljskoj i njihovu prepoznavanju u društvu, izlaže specifičnosti "religijske scene" te posebno apostrofira odnos Rimokatoličke crkve prema ljudskim pravima kroz pitanja religijske slobode i prava žena. Osnovni problem kao sukob u interpretacijama ljudskih prava prepoznaje kao onaj na liniji Crkva – civilne udruge.

Povijest i trenutačne debate o ljudskim pravima u Srbiji rad je Milana Podunavca, u kojem se dotiče pitanja religije kao uzroka podjela (prije svega u Jugoistočnoj Europi). Obrazlaže značenje "balkanizacije" Srbije u dvostrukom smislu, a zatim se okreće pitanju ustavnoga nasljeđa te izgradnji države i nacije. Slijedi pogled na srpsko kršćanstvo te modernu teologiju i istaknute teološke ličnosti. Nakon kratkog osvrt na, u istraživačkom smislu "zapuštenost", ljudskih prava u Pravoslavnoj crkvi, a u obrazlaganju teološke osnove ljudskih prava u istočnom pravoslavlju posebno su naglašena tri elementa: organicizam, anti-individualizam te kolektivni i nacionalni identitet. Rad se zaključuje mislima o još uvijek velikoj važnosti koju religiji pripisuju mladi iz niza razloga.

Lluís Oviedo pod naslovom *Manje religije i više ljudskih prava u Španjolskoj(?)* empirijskim podacima potkrjepljuje tvrdnju da su se mladi u zadnjih nekoliko desetljeća "udaljili" od Katoličke crkve, što se vidi u njihovim stavovima suprotnim onima u crkvenim redovima oko "novih" ili "posebnih" prava – analizira kontekst procesa i poziciju Crkve, nošenje s religijskim pluralizmom te podatke o religiji i pravima.

Anders Sjoborg u tekstu *Negativna i pozitivna sloboda religije: Višeznačna veza religije ljudskih prava u Švedskoj* pokušava objasniti kako shvatiti odnos religije i ljudskih prava iz perspektive uloge religije u ze-

mlji; oslanjajući se na podatke iz istraživanja na mladima, uočava dvoznačan odnos.

Ljudska prava iz tanzanijske perspektive, autora Clementa Fumba, rad je koji apostrofira probleme oko zaštite i unaprjeđenja ljudskih prava zbog izrazite heterogenosti tanzanijskoga društva.

Viktor Yelensky, u radu *Religija i ljudska prava: slučaj Ukrajine*, upozorava s jedne strane na zalaganje raznih Crkava u Ukrajini za ograničenje ljudskih prava koja se kose s religijskim doktrinama i dužnostima vjernika, a s druge na njihov velik utjecaj na procese demokratizacije i zaštite ljudskih prava.

Damir Miloš

<https://doi.org/10.5559/di.26.4.09>

Silvija Pisk PUSTINJACI PODNO GARIĆ PLANINE

Leykam international, Zagreb, 2017., 332 str.

Svi temeljni istraživački interesi Silvije Pisk – povijest Moslavine, povijest srednjovjekovnih utvrda te povijest pavlinskog reda na hrvatskom prostoru – došli su do izražaja u knjizi *Pustinjaci podno Garić planine*, proširenoj verziji autoričina doktorskog rada *Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti*, što ga je obranila 2011. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Arhiv garićkih pavlina danas čini najveći srednjovjekovni sačuvani arhiv među pavlinskim samostanima u Hrvatskoj. Autorica se ponajviše služi upravo pisanim izvorima iz toga samostanskog arhiva, dokumenti kojeg danas čine arhivski fond *Pavlinski samostan Garić* (signatura HR-HDA-647) u Hrvatskom državnom arhivu. Na temelju analize tih, ali i drugih, pisanih izvora, kao i na temelju rezultata arheoloških istraživanja ostataka moslavačkoga